

İzmir'in İşgaline Tepki Olarak Gönderilen Telgraflar Üzerine Değerlendirme

Nurettin Gülmez^{a, b}

Özet

Bu çalışmada, İzmir'in işgali sonrasındaki iki ay içinde, bütün ülkede meydana gelen tepkinin bir ifadesi olarak İstanbul hükümetine, İtilaf Devletleri temsilcilerine, Ayan Meclisi'ne, basın kuruluşlarına, Başkan Wilson'a, Müdafaa-i Hukuk, Redd-i İlhak Cemiyeti başkanlıklarına, İstanbul'daki makamlara gönderilen telgraflar incelenmiştir. Telgrafları gönderenlerin toplumsal statüleri, gönderilen yerlerin idari taksimattaki dağılımları, telgraflarda işlenen konular ele alınmıştır. Milli Mücadele'yi teşkilatlandıranların başında orta sınıf olduğu anlaşılmıştır. Telgrafların gönderildiği yerlerin bugünkü Türkiye sınırları içindeki yaygınlığı ve toplumsal temsil düzeyi belirlenmeye çalışılmıştır. Tepkinin kaynağını devlet mi, yoksa millet mi olduğu araştırılmıştır. İki aylık süre içinde altmış miting yapıldığı ve süreç içinde beş yüz ile bin arasında bir miting düzeyine ulaşıldığı anlaşılmıştır. Ayrıca toplumsal tepkinin hangi konular üzerinde odaklaştığı ortaya konulmuştur. Böylece Milli Mücadele'nin dayanakları ortaya konulmuş, zaferi getiren unsurun toplumsal ve yaygın tepki olduğu, bağımsızlık yolunda her türlü fedakârlığa katlanma ve dayanışma ruhu bulunduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler

Telgraf
Milli Mücadele
Miting
Orta sınıf

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 02.06.2022
Kabul Tarihi: 20.07.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1125028

An Evaluation of the Telegraphs Sent in Reaction to the Occupation of Izmir

Abstract

This study investigates the telegraphs that were sent to the Istanbul government, the delegates of Entente States (Allies), the Assembly of Notables, press organizations, President Wilson, the presidencies of Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti [Defense Law Society], Redd-i İlhak Cemiyeti [Refusal of Annex Society], and to the other public authorities in Istanbul to determine how the content of these missives expressed the thoughts and feelings experienced by the entire nation two months into the occupation of Izmir. To achieve this aim, the study examines the social status of the people who sent the telegraphs, the distribution of the governmental departments from which the telegraphs were sent, and the topics of the telegraphs, determines the prevalence of the places from which the telegraphs were sent within the current borders of Turkey and the social representation level of the telegraphs, and finally, identifies whether the government or the people were the sources of reaction. During the period in question, it is known that the middle-class was at the helm of organizing the War of Independence and that for two months, sixty demonstrations were held, later rising in number to somewhere between five hundred and a thousand. In identifying the main focus of the social reactions and thereby, the bases of the War of Independence, it was seen that the widespread social reaction, where making sacrifices and being possessed of a sense of unity were key elements, contributed to securing victory.

Keywords

Telegraphs
War of Independence
Meeting
Middle class

About Article

Received: 02.06.2022
Accepted: 20.07.2022
Doi: 10.18026/cbayarsos.1125028

^a gulmeznurettin@gmail.com.

^b Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, ORCID No: 0000-0002-4530-0491.

Giriş

Milli Mücadele'yi tetikleyen, milli onurun ve gururun kırılmasına neden olan İzmir'in işgali; Birinci Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılmanın etkisiyle umutsuz ve karamsar bir bekleyişe giren, talihine küsen, yaşadıklarını anlamlandırmaya çalışarak kenara çekilen, yorgun, bitkin ve sahipsiz kalan Türk milletini, tekrar harekete geçirmiştir. İzmir'in işgaline karşı protesto telgrafları çekilmiş, mitingler yapılmış, Müdafaa-i Hukuk dernekleri kurulmuş, eli silah tutan vatanseverler hiçbir farklılığa aldırılmadan bir araya gelmişler ve Kuva-yı Milliye adı altında teşkilatlanarak düşmanın karşısına dikilmişlerdir. Bu bir ruh bütünleşmesiydi. Daha sonraları Kuva-yı Milliye Ruhu olarak adlandırılacak bir milli sinerjinin adıydı. Bu ruh oluşurken milletin her ferdi, kendi gücü oranında destek vermişti.

İzmir'in işgaline verilen tepkiler arasında yer alan, işgalden sonraki birkaç ay içinde gönderilen telgraflar, bu çalışmanın konusunu meydana getirmektedir. Çünkü bu telgraflar, İzmir'in işgali üzerine Türk milletinin refleksini yansıtmaktadır. Kuva-yı Milliye Ruhunu hatırlatmaktadır. Türk milletinin azim ve kararını dile getirmektedir. Sorumluları harekete geçmeye ve görevlerini yapamaya davet etmektedir. Bu telgraflar, İtilaf Devletlerinin İstanbul'daki temsilciliklerine, İstanbul basınına, Padişah'a, Sadarete, Dâhiliye Nezaretine, Hariciye Nezaretine gönderilmiştir. Yani işgalin bütün taraflarının dikkati çekilmiştir. Çözüm üretilmezse, Türk milletinin bu çözümü kendi elleriyle üreteceğinin altı çizilmiştir.

Telgraflara anlamlı ve mantıklı cevaplar gelmeyince Türk milletini, başının çaresine bakmaya yöneltmiştir. Telgraflar, bütün olumsuzluklara rağmen "ben daha ölmedim" diyen bir çığlığın ifadesi olarak, eline silahını alıp düşmanın karşısına çıkmayı sağlayan silahlı direnişe kapı aralamıştır. Onun için telgraflar, ciddi sonuçlar doğurmuştur, denilebilir.

Tepki Telgraflarının Osmanlı Ülkesine Dağılımı

İzmir'in işgali üzerine, Osmanlı dönemi idari taksimatına göre 14 vilayet, 17 bağımsız mutasarrıflık, 38 sancak, 319 kaza ve köyden protesto telgrafları gönderilmiştir.

Tablo-1: İzmir'in İşgalini Protesto Eden Telgrafların Dağılımı (Selvi, 2007, s.35-393).

Sıra	Vilayet	Sancak	Kaza/Köy ve Telgraf Sayısı	Toplam Kaza	Telgraf Sayısı
		Ankara	Ankara-5	11	24
			Ayaş-2		
			Bâla-1		
			Beypazarı-2		
			Haymana-2		
			Kalecik-4		
			Mihalıççık-2		
			Nallıhan-1		
			Polatlı-1		
			Sivrihisar-1		

Sıra	Vilayet	Sancak	Kaza/Köy ve Telgraf Sayısı	Toplam Kaza	Telgraf Sayısı
1	Ankara		Yabanaâbâd/Kızılcahamam-3		
		Yozgat	Yozgat-1	4	5
			Akdağmadeni-1		
			Boğazlıyan-2		
			Süleymanlı/Boğazlıyan-1		
		Kırşehir	Kırşehir-4	5	9
			Avanos-1		
			Keskin-2		
			Mecidiye/Çiçekdağı-1		
			Mucur-1		
		Çorum	Çorum-1	4	6
			İskilip-3		
			Osmancık-1		
Sungurlu-1					
2	Aydın	İzmir	Bergama-4	3	7
			Kınık-1		
			Ödemiş-2		
		Saruhan/Manisa	Manisa-3	10	20
			Akhisar-2		
			Alaşehir-4		
			Demirci-1		
			Gördes-3		
			Kasaba/Turgutlu-2		
			Kula-2		
			Menemen-1		
			Salihli-1		
		Soma-1			
		Aydın	Aydın-1	4	4
			Karacasu-1		
			Nazilli-1		
			Yenipazar-1		
		Denizli	Denizli-3	4	6
			Acıpayam-1		
			Çal-1		
			Çivril-1		

İzmir'in İşgaline Tepki Olarak Gönderilen Telgraflar Üzerine Değerlendirme

Sıra	Vilayet	Sancak	Kaza/Köy ve Telgraf Sayısı	Toplam Kaza	Telgraf Sayısı
3	Bitlis Vilayeti	Bitlis	Bitlis-2	1	2
		Siirt	Siirt-2	2	3
			Garzan-1		
4	Diyarbakır	Diyarbakır	Diyarbakır-5	7	11
			Beşiri/Batman-1		
			Lice-1		
			Ömerli-1		
			Silvan-1		
			Siverek-1		
			Viranşehir-1		
		Mardin	Mardin-3	4	7
			Cizre-1		
			Midyat-1		
			Savur-2		
		Ergani	Maden-2	2	3
			Palu-1		
5	Edirne	Edirne	Edirne-9	5	19
			Havsa-3		
			Lalapaşa-4		
			Trakya/İbriktepe-1		
			Uzunköprü-2		
		Kırklareli	Kırklareli/Kırkkilise-4	10	19
			Babaeski-3		
			Demirköy-1		
			Dereköy-2		
			Istranca-1		
			Lüleburgaz-2		
			Midye-1		
			Üsküp-1		
			Vize-3		
			Pınarhisar-1		
		Tekirdağ	Tekirdağ-3	8	23
			Çerkezköy-1		
			Çorlu-5		
			Marmara Ereğlisi-1		

Sıra	Vilayet	Sancak	Kaza/Köy ve Telgraf Sayısı	Toplam Kaza	Telgraf Sayısı	
6	Erzurum		Hayrabolu-4			
			Malkara-5			
			Muratlı-2			
			Saray-2			
		Gelibolu	Gelibolu-4	7	16	
			Enez-Hasköy-1			
			İpsala-2			
			Keşan-3			
			Eceabad/Maydos-2			
			Mürefte-2			
			Şarköy-2			
		Erzurum	Erzurum	Erzurum-4	9	19
				Aşkale-1		
				Hasankale-6		
Hınıs-1						
İspir-2						
Kötek-1						
Narman-2						
Tercan-1						
Tortum-1						
Bayburt	Bayburt-6		1	6		
Bayezit/Doğubeyazıt	Bayezit-1	3	3			
	Ağrı/Karakilise-1					
	Kiğı-1					
7	Bursa/Hüdavendigar	Bursa	Bursa-8	9	20	
			Gemlik-1			
			İnegöl-1			
			İznik-2			
			Karacabey-2			
			Kirmastı/Mustafakemalpaşa-1			
			Mudanya-2			
			Orhangazi-2			
			Tirilye-1			
			Bilecik-2			
			Gölpazarı-1			

İzmir'in İşgaline Tepki Olarak Gönderilen Telgraflar Üzerine Değerlendirme

Sıra	Vilayet	Sancak	Kaza/Köy ve Telgraf Sayısı	Toplam Kaza	Telgraf Sayısı
		Ertuğru/Bilecik	Küplü-1	6	8
			Osmaneli/Lefke-1		
			Söğüt-1		
			Yenişehir-2		
8	İstanbul	----	İstanbul-2	7	9
			Ağva-1		
			Gebze/Gekboza1		
			Kartal-1		
			Sarıyer-2		
			Şile-1		
			Üsküdar-1		
9	Kastamonu	Kastamonu	Kastamonu-3	11	20
			Cide-3		
			Çatalzeytin-1		
			Daday-2		
			Devrekâni-1		
			İnebolu-2		
			Kargı-1		
			Küre-1		
			Taşköprü-2		
			Tosya-1		
			Safranbolu-3		
		Çankırı/Kengiri	Çankırı-5	4	10
			Çerkeş-2		
			Kurşunlu/Karacaviran-2		
			İlgaz/Koçhisar-1		
		Sinop	Sinop-6	4	16
			Ayancık-3		
			Boyabat-4		
			Gerze-3		
			Konya-5		
			Akşehir-1		
			Beyşehir-6		
			Bozkır-1		
			Çumra-1		

Sıra	Vilayet	Sancak	Kaza/Köy ve Telgraf Sayısı	Toplam Kaza	Telgraf Sayısı		
10	Konya	Konya	Ereğli-2	11	24		
			Ermenek-1				
			İlgın-1				
			Karaman-2				
			Koçhisar/Şereflikoçhisar-2				
			Sultaniye-2				
		Burdur	Burdur-3	2	4		
			Tefenni-1				
		Isparta/Hamidabat	Isparta-5	6	14		
			Eğridir-2				
			Karaağaç-2				
			Keçiborlu-2				
			Uluborlu-1				
			Yalvaç-2				
11	Elazığ/Mamüretülaziz	Elazığ/Elaziz	Elazığ-8	5	16		
			Harput-2				
			Arapkir-1				
			Keban-3				
			Pötürge-2				
		Malatya	Malatya-3	3	8		
			Ağca/Akçadağ-1				
			Adıyaman/Hısn-ı Mansur-4				
				Sivas	Sivas-4	16	23
					Aziziye-3		
Darende-1							
Deliktaş-1							
Divriği-2							
Gürün-1							
Hafik-1							
Kangal-1							
Koyulhisar-1							
Koçhisar-1							
Suşehri-1							
Şehirkışla (Şarkışla)-1							
Tenus (Şarkışla)-1							

İzmir'in İşgaline Tepki Olarak Gönderilen Telgraflar Üzerine Değerlendirme

Sıra	Vilayet	Sancak	Kaza/Köy ve Telgraf Sayısı	Toplam Kaza	Telgraf Sayısı
12	Sivas		İmranlı/Ümraniye-1		
			Yenihan/Yıldızeli-1		
			Zara-2		
		Amasya	Amasya-5	6	17
			Gümüşhacıköy-3		
			Havza-4		
			Köprü/Vezirköprü-1		
			Ladik-2		
			Merzifon-2		
		Giresun/Karahisar-1 Şarki	Şarkikarahisar-7	2	9
			Alucra-2		
		Tokat	Tokat-2	5	15
			Erbaa-3		
			Niksar-7		
			Reşadiye-2		
Zile-1					
13	Trabzon	Trabzon	Trabzon-4	13	26
			Akçaabat-1		
			Aybastı-1		
			Giresun-5		
			Maçka-2		
			Mesudiye-1		
			Ordu-3		
			Of-2		
			Serkeş-1		
			Sürmene-1		
			Tirebolu-3		
			Vakfikebir-1		
			Perşembe/Vona-1		
		Rize/Lazistan	Rize-3	3	9
			Pazar/Atina-4		
			Çayeli/Mapavri-2		
		Gümüşhane	Gümüşhane-2	6	11
			Karacaköy/Karacaören?-2		
			Kelkit-1		

Sıra	Vilayet	Sancak	Kaza/Köy ve Telgraf Sayısı	Toplam Kaza	Telgraf Sayısı
			Şiran-1		
			Torul-1		
			Yusufeli-1		
14	Van	Van	Van-3	1	3
Bağımsız Mutasarrıflıklar					
1		Afyonkarahisar	Karahisar-3	5	10
			Bolvadin-4		
			Çivril-1		
			Sandıklı-1		
			Şuhut-1		
2		Antalya/Teke	Antalya/Teke-3	5	7
			Alanya-1		
			Elmalı-1		
			Finike-1		
			Kaş-1		
3		Bolu	Bolu-3	14	30
			Akçşehir/Akçakoca/Düzce-1		
			Amasra-2		
			Aziziye-1		
			Bartın-5		
			Çaycuma-7		
			Devrek-2		
			Düzce-2		
			Ereğli-2		
			Göynük-1		
			Kurucaşile-1		
			Mudurnu-2		
			Pavli/Seben/Bolu-2		
			Zonguldak-2		
4		Samsun/Canik	Samsun-7	9	24
			Alaçam-2		
			Bafra-3		
			Çarşamba-2		
			Fatsa-2		
			Kavak-2		

İzmir'in İşgaline Tepki Olarak Gönderilen Telgraflar Üzerine Değerlendirme

Sıra	Vilayet	Sancak	Kaza/Köy ve Telgraf Sayısı	Toplam Kaza	Telgraf Sayısı
			Terme-1		
			Ünye-4		
			Vezirköprü-1		
5		Çanakkale/Kale-i Sultaniye	Ayvacak-1	7	11
			Bayramiç-1		
			Biga-1		
			Bigadiç-1		
			Evreşe-3		
			Ezine-2		
			Karabiga-2		
6		Çatalca	Çatalca-3	3	7
			Büyükçekmece-2		
			Silivri-2		
7		Erzincan	Erzincan-4	6	16
			Kemah-2		
			Kemaliye/Eğir-4		
			Kuruçay-1		
			Pülümür-3		
			Refahiye-2		
8		Eskişehir	Eskişehir-3	3	6
			Mihalıççık-1		
			Sivrihisar-2		
9		İçel	Anamur-2	4	9
			Mut-2		
			Silifke-3		
			Taşucu-2		
10		İzmit	İzmit-1	11	19
			Adapazarı-6		
			Akhisar-1 Bolu (Pamukova)-1		
			Armutlu (Yalova)-1		
			Darıca-1		
			Geyve-2		
			Hendek-2		
			Kandra-1		
			Karamürsel-2		

Sıra	Vilayet	Sancak	Kaza/Köy ve Telgraf Sayısı	Toplam Kaza	Telgraf Sayısı
			Karasu-1		
			Yalova-1		
11		Balıkesir/Karesi	Balıkesir/Karesi-4	10	21
			Balya-4		
			Bandırma-1		
			Burhaniye-2		
			Edincik-1		
			Edremit-3		
			Erdek-1		
			Gömeç/Emrudabat-1		
			Havran-1		
			Sındırgı-3		
12		Kayseri	Kayseri-1	5	8
			Bünyan-2		
			Develi-3		
			İncesu-1		
			Sarız-1		
13		Kütahya	Kütahya-4	3	6
			Simav-1		
			Uşak-1		
14		Maraş	Maraş-1	2	2
			Göksun-1		
15		Muğla/Menteşe	Muğla-1	1	1
16		Niğde	Niğde-4	6	12
			Aksaray-1		
			Arap sun-1		
			Nevşehir-3		
			Ulukışla-1		
			Ürgüp-2		
17		Urfa	Siverek-1	1	1
	Vilayet	Sancak	Kaza ve Köy		Telgraf
	14	55	319		664
Toplam 388 yerleşim yeri			Toplam 664 telgraf		

Tablo-1'deki rakamlara bakıldığında, İzmir'in işgalinden sonraki iki ay içinde toplam üç yüz seksen sekiz yerleşim biriminden İzmir'in işgalini protesto eden altı yüz altmış dört telgraf yetkili makamlara ulaştırılmıştır. Bu rakamlar İzmir'in işgalinden sonraki iki ayı içermektedir. Hâlbuki işgale tepkiler ve protestolar devam etmiştir. Osmanlı Devleti dönemindeki idari taksimatın Cumhuriyet döneminden çok farklı olduğu, Osmanlı Devleti döneminde bir vilayetin bugünkü pek çok ili kapsadığı, bugünkü bazı illerin o zaman küçük bir yerleşim birimi olduğu, bazı yerlerin Mondros Mütarekesi sonrasında İtilaf Devletlerinin işgali altına düştüğü, oralandaki her türlü haberleşme ve ulaşımı engelledikleri, buralarda yaşayan insanların düşüncelerini ifade etmeye izin verilmediği, baskı ve zulüm altında buldukları dikkate alınırsa her şeye rağmen ne kadar büyük bir tepkinin meydana çıktığı daha iyi anlaşılabilir. Yani İzmir'in işgaline karşı milli bir tepkinin doğduğunu söylemek mümkündür.

Telgrafların Gönderildiği Makamlar

Telgrafların muhatap aldığı makamlar, sorunun kaynaklarının ve çözüm yollarının belirlenmesi açısından önemlidir. O dönem aydınlarının, vatanseverlerinin, milletin temsilcilerinin ve sonraki dönemde Milli Mücadele'nin hazırlayıcıları ve organizatörleri olan insanların, bakış açılarını ve beklenti merkezlerini göstermektedir. Dönemin etkin güçlerinin veya etkin olması istenen güçlerin anlaşılmasını sağlamaktadır. Bu açıdan Tablo-2 dikkatle incelenmelidir.

Tablo-2: Gönderilen Telgrafların Muhatap Aldığı Makamlar (Selvi, 2007, s.35-393).

Telgrafın Muhatabı Olan Makamlar	Telgraf Sayısı	Telgrafın Muhatabı Olan Makamlar	Telgraf Sayısı
Sadaret Makamına	550	Hariciye Nezareti'ne	2
Padişah ve Halife'ye	49	Ayan Meclisi Başkanlığı'na	1
İtilaf Devletleri Temsilcilerine	27	Vekiller Heyeti Başkanlığı'na	1
Başkan Wilson'a	4	İzmir Redd-i İlhak Heyeti'ne	1
İtalyan Temsilcisine	1	Hadisat ve İkdam gazetelerine	1
Harbiye Nezareti'ne	2	İstanbul Türk Kadınlar Cemiyeti'ne	2
Dâhiliye Nezareti'ne	11	Erzurum'u Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Başkanlığı'na	2
İstanbul'daki Makamlar	1		

Tablo-2'ye göre telgrafların büyük çoğunluğu sadaret makamına gönderilmiştir. "sadaret-i uzma ve sadaretpenahi" gibi hitap ifadeleri ile 550 civarında telgrafın gönderildiği anlaşılmaktadır. Telgraflara göre çözüm, sadaret makamından beklenmekte olmalı ki, muhatap olarak seçilmiştir. Düşman işgali karşısında harekete geçmesi beklenen ve milletin de işaret beklediği nokta, sadaret makamı olmuştur. Sadaret makamı dışında doğrudan doğruya "Sadrazam Ferit Paşa'ya ve sadrazam paşa hazretlerine" ifadeleriyle Gördes'ten 1,

Midyat'tan 1, Çorlu'dan 1, Marmara Ereğlisi'nden 1, Bayburt'tan 2, Amasya'dan 1, Ladik'ten 1, Trabzon'dan 1, Eskişehir'den 1, Adapazarı'ndan 1, Balya'dan 2 ve Burhaniye'den 1 telgraf gönderilmiştir.

Sadaret makamından sonra telgrafların hedefinde Padişah ve Halife Vahdettin vardır. Milletın temsilcileri; *“cihanbani, mülkdari, südde-i seniyye-i cenab-ı mülükane, hazret-i şehriyari, atabe-i ulyâ, ulu hakan, şehriyar-ı âzam, hazret-i tacdârî”* gibi adlandırmalarla Padişah Vahdettin'den bir şeyler yapmasını, harekete geçmesini ve işaret vermesini beklemişlerdir. Kırşehir 1, Nazilli 1 ve Yabanabad 4, Bursa 2, İznik 1, İstanbul 1, Sarıyer 1, Taşköprü 1, Safranbolu 1, Beyşehir 1, Isparta 2, Aziziye 1, Afyonkarahisar 1, Bolvadin 1, Amasra 1, Bartın 2, Çaycuma 3, Devrek 1, Mudurnu 1, Zonguldak 1, Bafra 1, Eğin 1, Refahiye 1, Eskişehir 1, Balıkesir 1 ve Develi 1 gibi yerleşim birimlerinden gelen telgraflar, Padişah Vahdettin'i muhatap almıştır.

Ayrıca *“atabe-i seniye-i cenab-ı hilafetpenahi, üç yüz milyon Müslüman'ın halifesi, Müslümanların büyük ve adil Halifesi”* gibi çeşitli övücü sözlerle Halifelik makamına da telgraflar gönderilmiştir. Mihaliççık 1, Keskin 1, Kasaba/Turgutlu 3, Viranşehir 1, Çorlu 1, Hasankale 1, Bilecik 1, Elazığ 1, Divriği 1, Zara 1, Şarkikarahisar 1, Afyonkarahisar 1, Samsun 1 telgrafla Halife Vahdettin'den bilgi istemiştir. Yani işgaller karşısında, sadaret makamından sonra Padişah ve Halife Vahdettin ümit ve beklenti kapısı olmuştur.

Ülke içerisindeki bu iki makamın dışında; *“İtilaf Devletleri Temsilcilerine ve büyük devletlerin temsilcilerine,”* ABD'yi de bunlara ekleyerek telgraflar gönderilmiştir. Bu telgrafların birçoğu *“sadaret makamı aracılığıyla”* ifadeleri eklenerek, sadaret makamının bu telgrafları ulaştırması istenmiştir. Ödemiş 1, Alaşehir 1, Aşkale 1, İnegöl 1, Gemlik 1, Mudanya 1, Osmaneli 1, Sarıyer 1, Sinop 1, Konya 1, Keçiborlu 1, Elazığ 2, Harput 1, Pötürge 1, Malatya 1, Akdağmadeni 1, Şarkikarahisar 2, Giresun 1, Of 1, Pazar 1, Bolu 1, Silivri 1, Muğla 1, Siirt 1 ve Nevşehir 1 telgrafı ile İtilaf Devleti temsilcilerini muhatap almışlardır. Bursa'dan gönderilen bir telgraf, İstanbul'da bulunan ABD temsilcisine, yine Bursa'dan bir telgraf İstanbul'da bulunan İtalyan temsilcisine, Divriği'den bir ve Giresun'dan bir telgraf da doğrudan doğruya ABD Başkanı Wilson'a hitaben yazılmıştır. Bütün işgallere ve yaşanan olumsuzluklara rağmen Türk milletinin, İtilaf Devletlerinden ve Amerika Birleşik Devletleri'nden bir şeyler beklediği, en azından beklemek istediği anlaşılmaktadır.

Bu genel beklentilerin dışında Mucur'dan bir ve Amasya'dan bir telgrafta Harbiye Nezareti'nin; Bergama'dan iki, Akhisar'dan bir, Soma'dan bir, Erzurum'dan bir, Kastamonu'dan bir, Bozkır'dan bir, Van'dan bir, Eskişehir'den bir, Edremit'ten bir, Kütahya'dan bir telgrafta Dâhiliye Nezareti'nin; Siirt ve Ezine'den birer telgrafta Hariciye Nezareti'nin; Bartın'dan bir telgrafta da Ayan Meclisi Başkanlığı'nın; Bayburt'tan gönderilen bir telgrafta ise Vekiller Heyeti Başkanlığı'nın muhatap alındığı görülmektedir.

Siirt'ten gönderilen telgrafta aynı zamanda İzmir Redd-i İlhak Heyeti, Hadisat ve İkdâm gazeteleri; Alaşehir'den gönderilen iki telgrafta İstanbul'da Türk Kadınlar Cemiyeti Başkanlığı, Bayburt'tan gönderilen iki telgrafta Erzurum Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Başkanlığı, Deliktaş'tan gönderilen bir telgrafta basın ve İstanbul'daki makamlar dikkate alınmıştır.

Yani Türk milleti, işgaller karşısında yetkili gördüğü bütün makamlara başvurmuş, harekete geçmelerini istemiş, ne yapılması gerektiğini sormuş, yol, yöntem ve çare aramış, toplumsal olarak yapılabilecek her şeyi araştırmıştır.

Telgrafları Gönderen Kaynaklar

İzmir'in işgali üzerine protesto telgrafı gönderen kişi, kurum, cemiyet ve makamların bilinmesi, milletin tepkisinin dayandığı tabanın tespiti ve anlaşılması açısından önemlidir. Çünkü bu kaynaklardan yükselen toplumsal tepki ve biçimi, Milli Mücadele'nin temelini, örgütlenmesini ve ruhunu oluşturmuştur. İzmir, işgale karşı direnmenin ve tepkinin ifadesi açısından milli bir simgeye dönüşmüştür.

Tablo-3: İzmir'in işgali üzerine protesto telgrafı çekenler (Selvi, 2007, s.35-393).

Telgraf Gönderenler	Yerleşim Birimi Sayısı	Telgraf Gönderenler	Yerleşim Birimi Sayısı
Valiler	9	Cemiyet-i Osmaniye	1
Belediye başkanları ve vekilleri	357	Eski milletvekili	3
Belediye meclisi üyeleri	24	Manisa Kadınları Cemiyeti	1
Müftüler	146	Alaşehir Türk Kadınlar Cemiyeti	1
Ulemeden	63	Alaşehir İslam- Türk Kadınları Cemiyeti	1
Müderris, imam	29	Manisa Müslümanları Cemiyeti	1
Eşraf	138	Kaymakam	2
Tüccarlar	36	Miting heyeti	60
Şeyhlerden	12	Kuva-yı Milliye Kumandanı	1
Şehir halkı ve adına	45	İhtiyat Zabitleri Cemiyeti	4
Aşiretler ve reisleri	11	Heyet-i Milliye	4
Redd-i İlhak Heyeti Milliyesi, cemiyeti	92	Ticaret Odası başkanları	7
Redd-i İşgal Heyeti	2	Unvansız isimler/Halktan	20
Hürriyet ve İtilaf Fırkası şube başkanları	49	Diyarbakır'daki 500 İzmirli	1
İtilaf Kulübü temsilcisi	1	Belediye Tabibi	1
Sulh ve Selamet Osmaniye Fırkası temsilcisi, başkanı, ikinci başkanı	6	Ermenilerden	2
Selamet-i Milliye heyeti	1	Rum eşraftan Petro	1
Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti başkan ve üyeleri Muhafaza-i Hukuk, Müdafaa-i Osmaniye,	113	Rum Cemaati Reisi Papa Yorgi	1

Telgraf Gönderenler	Yerleşim Birimi Sayısı	Telgraf Gönderenler	Yerleşim Birimi Sayısı
Harekât-ı Milliye, Müdafaa-i Milliye, Müdafaa-i Vataniye heyet-i milliyesi			
Öğretmenler cemiyeti ve öğrenciler	10	Avukat, savcı	17
Yazarlar	2	Cemaati İslamiye Reisi ve üyeleri	25
Muhtarlar, ihtiyar heyetleri ve köy halkı	28	Vilayet Genel Meclisi ve idare meclisi başkanları ve üyeleri	11
Basın	3	Avcılar Kulübü	1
Cemiyet-i Tıbbiye ve doktorlar, eczacılar	2	Çiftçiler ve Çiftçi Derneğinden	8
Türk hanımları	2	Muteberandan	7
Esnaf	7	İşçi Cemiyeti	2
Yükselme derneği	3	Kürt Teali Cemiyeti, Kürdistan ümerası	5
Mustafa Kemal	1	Musevi cemaati	1
Mutasarrıf	2	Memur	1
Fabrikatör	2		

Tablo-3'te yer alan rakamlar, kaç cemiyet, belediye, vali, müftü, müderris, âlim, doktor, milletvekili, avukat, savcı ve heyet olduğunu ifade etmemektedir. Kaç telgrafın altında adlarına rastlandığını belirtmektedir. Ulema, müderris, eşraf, tüccar, müftü, şeyh, aşiret reisi, miting heyeti, cemiyet, yazar, öğretmen, şehir halkı adına, muhtar ve milli heyet denildiği zaman, bir kişi olarak anlaşılmalıdır. Telgrafın altında "eşraftan, ulemadan, müderrisinden, miting heyeti, şehir ve köy halkı adına" denilerek onlarca ismin imzasıyla karşılaşılmaktadır. Yani rakamlar, toplumsal grup ve kaynakları ifade etmektedir.

Tablo-3'e bakıldığında; işgali protesto edenler arasında ilk sırada belediye başkanları, belediye başkan vekilleri, ikinci başkanları ve belediye meclis üyeleri yer almaktadır. Belediye başkan ve üyeleri, halkın seçtiği temsilcilerdir. Valiler ve kaymakamlar, idareyi temsil ederken, belediye başkanları halkı temsil etmekteydiler. Yani protesto telgraflarının toplumun çok büyük bir kısmını temsil ettiği söylenebilir. Çünkü seçilmişler, milletin asıl temsilcileridir.

Diğer taraftan orta sınıfı ifade eden eşraf, tüccar, esnaf, fabrikatör, ulema, müftü, müderris, imam, tarikat şeyhleri, aşiret reisleri, avukatlar, belediye tabipleri, yazarlar, basın mensupları ve muteberan, protesto telgrafını çeken ve daha sonra da Milli Mücadele içinde yer alan, yöneten, yönlendiren, finanse eden gruptur.

Tablo-3'ten de anlaşıldığı gibi ağalar, eşraf, tüccar, esnaf, fabrikatör, ulema, müftü, müderris, imam, tarikat şeyhleri, aşiret reisleri, avukatlar, belediye tabipleri, yazarlar, basın mensupları ve muteberan gibi grup içinde yer alanların büyük çoğunluğu, Milli Mücadele'den yana tavır almışlardır. Ancak Milli Mücadele'ye karşı çıkanların da olduğu bilinmektedir. Ağalar ve eşraf, yaşadıkları yerleşim birimlerinde genel olarak birbirini çekemeyen ve rekabet halinde bulunan insanlardı. O nedenle birisi Kuva-yı Milliyeci ise diğeri İstanbul hükümeti taraftarı olmayı seçmiştir. Bazıları da malını, mülkünü koruyabilmek için düşmanla hoş geçinme yolunu tutanlar da olmuştur (Sarikoyuncu, s.21). İstanbul hükümeti yanlısı veya düşmanla işbirliği yapan sayısı oldukça düşüktür. Ancak bu grupta yer alanlar, daha çok toplumun orta sınıfını temsil etmektedir. Bu orta sınıf da, içinden çıktığı toplumun genelini temsil etme açısından önemli bir yere ve role sahiptir.

İzmir'in işgali öncesinde ve sonrasında kurulmuş çok sayıda milli cemiyet de protesto telgraflarının yazılmasında ve gönderilmesinde görev almıştır. Müdafaa-i Hukuk, Redd-i İlhak, Redd-i İşgal, Cemiyet-i Osmaniye, Cemiyet-i İslamiye, Kadınlar Cemiyeti, Miting Heyeti, Heyet-i Milliye, Muhafaza-i Hukuk, Harekât-ı Milliye, Müdafaa-i Milliye, Müdafaa-i Osmaniye, Müdafaa-i Vatan gibi farklı isimler altında, ancak aynı gaye ile halka dayanan cemiyetler tarafından gür bir ses yükseldiğini kabul etmek gerekir.

Hürriyet ve İtlaf Fırkası, Sulh ve Selamet Osmaniye Fırkası'nın elli altı şubesinde görev yapan başkan ve üyelerinin, İzmir'in işgalini protesto eden telgrafların altında imzalarının bulunması çok dikkat çekicidir. Yani Hürriyet ve İtlaf Fırkası ve Sulh ve Selamet-i Osmaniye Fırkası'nın bütün yönetim ve üyelerinin "hain" olduğu gibi toptancı bir yaftalamanın doğru olmadığını göstermektedir. Aynı şekilde bazı yerlerdeki Kürt Teali Cemiyeti, Kürdistan ümerası, aşiret ağaları ve şeyhler de İzmir'in işgaline tepki gösterenler arasında yer almıştır. Hatta bazı yerlerde Musevi, Ermeni ve Rum vatandaşların da İzmir'in işgalini protesto eden telgraflara imza attıkları görülmektedir.

Vilayet Genel Meclisi ve idare meclisi başkanları ve üyeleri, muhtarlar, ihtiyar heyetleri, Ticaret Odası başkanları ve yönetim kurulu üyeleri, İhtiyat Zabıtları Cemiyeti, Öğretmenler Cemiyeti ve öğrenciler, halktan unvansız isimler, Avcılar Kulübü, Yükselme Derneği, Çiftçi Derneği, İşçi Cemiyeti ve çiftçilerden de protestolar yükselmiştir.

Ülkenin hemen hemen her il ve ilçesinde kurulan Redd-i İlhak ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinden protestolar yükselirken, altmış yerleşim biriminde miting yapılmış olması çok dikkat çekicidir. Bu mitinglerin, yüze yakın olduğunu iddia edenler olduğu gibi süreç içinde beş yüze kadar yükseldiğini ifade edenler de vardır (Okur-Kul, 2019, s.179; Bozan, 2019, s.40). Belirtilen rakamlar afaki ve hayali şeyler değildir. İzmir'in işgalinden sonraki iki aylık sürede altmış yerleşim biriminde miting yapıldığı, İstanbul'a gönderilen telgraflardan tespit edilebiliyor. Buna ilave olarak telgraf göndermeyenlerin de olabileceği ve süreç içerisinde bu mitinglerin artarak devam edebileceği ihtimali de dikkate alındığında, memleketin her yerinde toplumsal bir hareketlenmenin olduğu ve milli davanın mitingler yoluyla halka ulaştırıldığı söylenebilir. Yani işgale karşı toplumsal tepki, İzmir'in işgali ile hızlanmış ve sonrasında çığ gibi büyümüştür.

O günün zor şartlarına ve birçok yerin işgal altına düşmesine rağmen altmış yerleşim biriminde miting düzenlenmiş olması ve bunun süreç içinde artarak devam etmesi gerçekten bir cesaret işidir. Vatan savunması da bu cesaretli insanların omuzlarında yükselmiş ve hayat bulmuştur.

İtilaf Devletlerini, Yunan işgalini, İstanbul yönetimini protesto etmek ve Türk toplumunu harekete geçirmek için tasarlanan mitingler, milli bir hareketin oluşmasında belirleyici olarak tasarlanan unsurlar ve milli hareketin amaçlarının, politikasının, aktörlerinin ve dikkat çekiciliğinin gerçekleşmesi konusunda önem arz etmektedir (Işık, 2017, s.277).

Tablo-3, Milli Mücadele'nin geniş bir toplumsal temele dayandığına işaret etmektedir. Buna karşılık vali, mutasarrıf ve kaymakam gibi devlet görevlilerinin sayıca az olması, İstanbul Hükümeti'nin işgaller karşısındaki çaresiz tutumunun yereldeki yansıması olarak değerlendirilebilir. İdarenin çaresizliği ve işgaller karşısında halkı direnmekten alıkoyması, bu da bizi, Milli Mücadele'nin hızlı gelişmesini engellediği sonucuna götürmektedir.

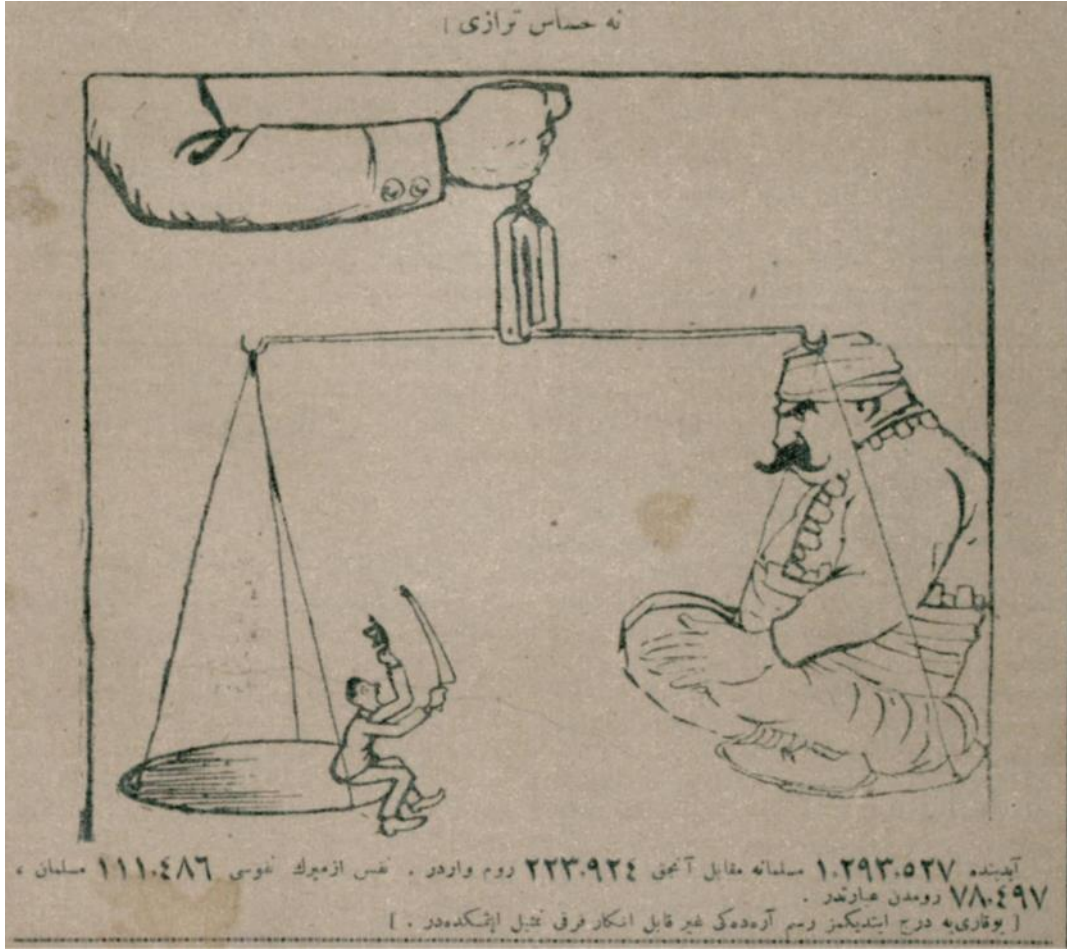
Protesto Telgraflarının İçerik Açısından İncelenmesi

13 Mayıs 1919 günü, asker ve cephaneye dolu filolar, İzmir Limanı'na gelmişlerdir. 14 Mayıs sabahı Amiral Calthorpe'un başkanlığındaki İngiliz, Fransız, ABD, İtalyan ve Yunan filo komutanları İzmir Limanı'nda bekleyen savaş gemilerinden birinde toplantı yapmışlardır. İzmir'in işgalini konuşmuşlar ve aldıkları kararları, Vali İzzet Bey'e ve Birinci Kolordu Komutanı Ali Nadir Paşa'ya iletmışlerdir. Konu hakkında Harbiye Nezareti'nden bilgi isteyen Nadir Paşa'ya, "*işgal hakkında bilgilerinin olmadığı, ancak işgal olursa da Mondros Mütarekesi gereği karşı konulmaması, işgalin geçici olduğu, Yunan işgalinin bir söylentiden ibaret olduğu*" (Selvi, 2007, s.9) cevabı verilmiştir. Bunun üzerine Nadir Paşa, işgale karşı konulmamasını, silah ve cephanenin İtilaf Devleti görevlilerine teslim edilmesini sağlamıştır. Dâhiliye Nezareti ve Sadaret Makamı ise bu haberin fesat çıkarmak amacıyla İttihatçılar tarafından yayıldığını ifade etmiştir (Selvi, 2007, s.20).

Hâlbuki İstanbul hükümetinin işgalden haberi vardır. Ama bilmiyormuş gibi davranmıştır. Çünkü 14 Mayıs 1919'da, İstanbul'daki İngiliz Yüksek Komiser Vekili Webb, Osmanlı hükümetine bir nota vererek, 15 Mayıs 1919 Salı sabahı İtilaf Devletleri namına Yunanların İzmir'i işgal edeceklerini bildirmiştir. Bu işgalin, Paris Barış Konferansı'nda Dörtler Konseyi tarafından karara bağlandığını, Osmanlı askerlerinin İzmir'i boşaltmasını veya askerlerin kışlalarında kalarak silah ve cephaneleriyle teslim olmalarını istemiştir (Okur-Kul, 2019, s.178).

Her şeye rağmen İzmir'in işgali, İstanbul hükümetini ve sadrazamı zor duruma düşürmüştür. Onun için 16 Mayıs 1919'da Damat Ferit hükümeti istifa etmiş, fakat hükümeti kurma görevi tekrar Damat Ferit'e verilmiştir. 19 Mayıs 1919'da göreve başlayan Damat Ferit, yaptığı ilk açıklamada sahte bir tehdit savurmuştur. 22 Mayıs 1919'da Yüksek Komiserliklere verdiği bir nota ile Yunan askerinin gecikmeden geri alınması istemiş ve yerlerine İtilaf Devletleri askerinin gelmesinin memnunlukla kabul edileceğini bildirmiştir. Fakat Yunan askerinin geri çekilmemiş ve Ferit Paşa hükümeti de hiçbir şey yapamamıştır (Şahingöz, 2015, s.28).

Yunan askerleri İzmir'i işgal ettikleri zaman başında şapka olmayan herkese saldırmış, kadınlara tecavüz etmişlerdir. Halkın üzerini aramışlar, ele geçirdikleri saat, cüzdan, yüzük, bilezik gibi her şeyi almışlardır. Erkeklerin başlarındaki fesleri, sarıkları, kadınların ise çarşaflarını yırtmışlardır. Yunan subayları, her türlü zulme göz yummuşlardır. İtilaf Devleti subayları, yaşananları görmezden gelmişlerdir (Çetin, 2019, s.219). İşgal sırasında halk üzerine yayılım ateşi açılmış, çok sayıda Türk öldürülmüş, çok sayıda insan yaralanmıştır. Ayrıca dokuz subay şehit edilmiş ve yirmi bir subay da yaralanmıştır. İşgalden sonraki iki gün içinde şehit edilen Türk nüfusun sayısı iki bini geçmiştir (Akandere, 2009, s.149).

Karikatür-1:İzmir'in nüfus durumunun Alemdar gazetesine yansımaları.

(Karikatürün üst kısmında, "Ne Hassas Terazî"; alt kısmında ise "Aydın'da 1.293.527 Müslüman'a mukabil ancak 223.924 Rum vardır. Nefs-i İzmir'in nüfusu 111.486 Müslüman 78.497 Rum'dan ibarettir.--Yukarıya derc ettiğimiz resim aradaki gayr-i kabil-i inkâr farkı temsil etmektedir.) (Önal, 2020, s.35-36; Selvi, 2007, s.112)

İşgal üzerine Türk basını, İtilaf Devletlerine ve işgalcilere karşı direnmeye, milleti harekete geçirmeye ve vatanın işgalini önlemek için elden gelen her şeyi yapmaya davet etmiştir. Yazılan yazılar ile halkın milli bilincinin uyanmaya başladığını gören İngilizler, hükümete baskı yaparak gazetelere sansür konulmasını sağlamışlardır. İtilaf Devletlerinin aleyhine beyanatta bulunulması yasaklanmıştır. Ayrıca işgalden bir gün sonra İzmir ve İstanbul'da sansür uygulanmasına ilave olarak toplantı ve seyahat yasağı getirilmiştir. İzmir ve İstanbul basınına vurulan bu darbe, Anadolu basını için çok da geçerli olmamıştır. Çünkü işgal altında olmayan yerlerdeki Anadolu basını kontrol altında tutamamışlardır. Böylece Milli Mücadele boyunca Anadolu gazeteleri, İtilaf Devletleri aleyhine haberler yapabilmişlerdir (Önal, 2020, s.100). İzmir ve İstanbul gazetelerinin ilk sayfaları, genellikle boş çıkartılmak zorunda bırakılmıştır. Anadolu basını, halkı düşman işgallerine karşı örgütlemek, morallerini yüksek tutmak, protesto ve mitinglere destek olmak görevini yapmıştır. Anadolu basını adeta savaşın sözcülüğünü üstlenmiştir (Önal, 2020, s.35-36; Selvi, 2007, s.26).

Mustafa Kemal Paşa ise 22 Mayıs 1919'da gönderdiği emirde; işgalleri protesto eden mitingler yapılmasını, bunun kasabalara ve köylere kadar yaygınlaştırılmasını, İstanbul hükümetine ve

İtilaf Devleti temsilcilerine protesto telgrafları çekilmesini istemiştir (Şahingöz, 2015, s.32; Selvi, 2007, s.29).

Hem Mustafa Kemal'in emri ve hem de vatansever insanların gayretiyle ülkenin her tarafından gönderilen telgraflarla İstanbul, bombardımana tâbi tutulmuştur. İşte bu vatansever tepki amaçlı gönderilen telgraflarda vurgulanan konular bir başka önem taşımaktadır.

Telgraflarda İzmir'in Osmanlı vatanının ayrılmaz bir parçası olduğu, "Anadolu'nun ruhu" bulunduğu (Selvi, 2007, s.49, 117, 169, 173, 221, 283, 311, 328, 389), Anadolu'nun deniz yoluyla nefes alma noktası, Anadolu'nun kapısı olan İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinin gayrimeşru olduğu ve Wilson Prensiplerine aykırı bulunduğu belirtilmiştir (Selvi, 2007, s.36, 128, 174, 175, 193). Başka telgraflarda da "Sevgili/Kıymetli İzmir" (Selvi, 2007, s. 51, 134, 135, 161,189, 204, 211, 245, 247, 259, 266, 289, 290, 300, 302, 316, 328, 354.), "hayatımız/ canımız olan İzmir," (Selvi, 2007, s. 53, 148, 331), "Güzel İzmir," (Selvi, 2007, s. 55, 152, 200, 360, 364), "Osmanlı milletinin/vatanının gözbebeği İzmir," (Selvi, 2007, 57, 106, 210, 235, 281, 388), "nüfusunun yüzde seksenden fazlası Müslüman olan İzmir" (Selvi, 2007, s. 57, 70, 258, 274, 277, 329, 362, 380, 383, 385), "Osmanlı vatanının ayrılmaz bir parçası olan İzmir" (Selvi, 2007, s. 60, 237, 308, 326), gibi isimlendirmelerle telgraflara giriş yapılmıştır. "Öz Türk memleketi," ifadesinin yanında "İstanbul, Türkiye'nin beyni ise İzmir kalbidir. Türklerin anayurdu olan Anadolu'ya irfan, ümran ve medeniyeti ulaştıran İzmir'dir. İzmir'deki hayatından mahrum bırakılan Türkler, Anadolu'da yaşayamaz," denilerek önemli bir tespitle bulunulmuştur (Selvi, 2007, s. 67, 113, 155, 225, 307, 380). "Türk ve Müslüman ocağı İzmir" (Selvi, 2007, s.69), "tarihi olarak, ırki olarak Türk'ün yurdu ve Türk'ün ocağıdır" (Selvi, 2007, s.87, 187, 236, 238). Bazen de "mukaddes İzmir" olarak adlandırılmıştır (Selvi, 2007, s.88, 315, 362). "Türklerin baş tacı İzmir" (Selvi, 2007, s.99), "Beldelerin Padişahı" (Selvi, 2007, s.100), "Türklerin hayat kaynağı/damarı İzmir" (Selvi, 2007, s.103, 124, 388, 390), "Osmanlı'nın öz diyarı İzmir" (Selvi, 2007, s.104, 208, 389), "ezelden beri Türk ve Müslüman kanıyla yoğrulmuş talihsiz İzmir" (Selvi, 2007, s.109, 214, 300), "İzmir ve çevresi Türk'tür. Türk kalacaktır" (Selvi, 2007, s.112, 149, 157, 182, 194, 210, 235, 248, 251, 283, 327, 329, 334, 358), "İzmir Müslüman'dır. İzmir Türk'tür. Müslüman ve Türk kalacaktır" (Selvi, 2007, s. 109, 132, 163, 195, 228, 345, 351, 383, 391), "vatanımızın değerli bir parçası olan İzmir" (Selvi, 2007, s. 120, 146, 148, 152, 195, 219), "refah kapısı İzmir" (Selvi, 2007, s.123), "Türk'ün ve Osmanlı'nın saltanat tacı İzmir" (Selvi, 2007, s.126), "İzmirsiz, Türk vatanı yaşayamaz" (Selvi, 2007, 146, 225, 351), "Anadolu'nun can damarı/ can evi İzmir" (Selvi, 2007, s. 199, 208, 254, 318, 357,387), "ya İzmir, ya ölüm. Vatan için ölmeye hazırız" (Selvi, 2007, s. 214, 254) gibi başka İzmir güzellikleri de yapılmıştır.

İzmir, nüfusunun büyük çoğunluğu Müslüman, ticari olarak Osmanlı vilayetlerine üstün, bütün Anadolu ticaretinin çıkış kaynağı ve Osmanlı'nın ruhu olarak değerlendirilmiştir (Selvi, 2007, s. 112-113, 118, 212, 254, 256, 259, 288, 290, 292, 295, 296, 299, 309, 310, 325, 342, 349, 358, 367, 374, 376, 378, 384, 386, 387, 389, 390, 393). "İzmir, o güzel belde, Türk'ün muhteşem gözü, Türk'ün ecdadından meşru mirası, seçkin bir yerdir (Selvi, 2007, s. 159, 236, 239, 292, 364)." Türkiye'nin her köşesinden gelen yazılarda "et, tırnaktan ayrılmaz. Onun için biz de kendimizi İzmirli görüyoruz" denilmiştir (Selvi, 2007, s.161). "Türk ve İslam kanıyla yoğrulmuş, mukaddes vatanımızın en güzide bir parçası olan ve Türk'ün kalbi olan İzmir" (Selvi, 2007, s. 270, 292, 295, 309, 357, 391), "aziz vatanımızın en önemli kısımlarından ve Anadolu'nun siyaseten giriş kapısı ve anahtarı olan İzmir vilayeti" (Selvi, 2007, s. 215, 216, 218, 227, 229, 240, 246, 250, 252, 253, 297, 319, 340), "Anadolu'nun pırlantası İzmir" (Selvi, 2007, s.263), "Türkiye,

İslam dünyasının beyni, İzmir ise Osmanlı ülkesinin beyinciğidir” (Selvi, 2007, s.269), “dünyada benzeri görülmemiş bir haksızlığa maruz kalan İzmir” (Selvi, 2007, s.353), “hayatımızın merkezi İzmir” (Selvi, 2007, s.355), “öz Türk şehri İzmir” (Selvi, 2007, s.373, 375) girişi de telgraflarda kullanılmıştır.

İzmir olmadan Batı Anadolu halkının iktisadi hayatını devam ettirmesi mümkün değildi. Yunan işgalinin sürekli bir asayişsizliğe neden olması yanında, tarihi, kültürü, dini ve duyguları bir olan Türk milletinin bir parçası olan İzmir'i unutmaması beklenemezdi. İzmir'in işgali, yeni bir mücadele, karmaşa ve ateş devrini başlatmıştır (Selvi, 2007, s.373, 380). Bu işgal kararı ve uygulaması Türk ve Yunan milletleri arasında söndürülemez bir ateşin yakılması demektir. Bu bir kundaklamaydı (Selvi, 2007, s.374, 379, 381).

İşgal; “altı buçuk asırlık büyük ve muhteşem bir maziye sahip olan Türk imparatorluğunun, kin, garaz ve kuvvete kurban edilmek istenmesi” olarak algılanmıştır (Selvi, 2007, s. 117, 119, 238, 295, 309, 312, 317, 324, 333, 357, 377, 393). İzmihsiz bir Türkiye, başsız bir ceset halinde kalacağından kıymetli bir organını kaybetmekten ise bu uğurda malını ve canını fedaya hazırды (Selvi, 2007, s. 312, 313, 335, 339, 346, 353, 357, 389).

İtilaf Devletlerinin dünya milletlerine adalet, insanlığa hürriyet ve huzur sağlama gayelerine (Selvi, 2007, s.41, 234) ters bir yöne yöneldiği, buna rağmen adaletine ve hakkaniyetine güvenildiği, fakat iyi niyetinden de şüphe edildiği, yine de ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya'nın Yunan zulmüne razı olmayacağına inanıldığı vurgulanmıştır. Telgrafların dilinden, İtilaf Devletlerinin insafına, adaletine, merhametine ve medeniyetine sığınılmış olduğu anlaşılmaktadır (Selvi, 2007, s.45). Fakat bir süre sonra İtilaf Devletlerinin, Yunan emelleri için uluslararası hukuku, Cemiyet-i Akvam'ın kurallarını, “milletlerin hürriyeti için savaşıyoruz” sloganlarını, milletleri susturmak için kullandığını fark etmişlerdir (Selvi, 2007, s.47, 232, 246). Bazı telgraflarda da ABD, İngiltere, Fransa ve İtalya, “ezilen ulusların sefaletini azaltan, bütün milletlerin haklarını ve mutluluğunu dünya barışı ile sağlama konusunda kefil olan” olarak vasıflandırıldıktan sonra, Türkler konusunda aynı duyarlılığı göstermemekle suçlanmıştır (Selvi, 2007, s.50). “Müslümanların koruyucusu” diye bilinen İngiltere'ye sitem daha büyüktür (Selvi, 2007, s.277). İtilaf Devletlerine Mondros Mütarekesi'nden sonra güvenerek sessizce beklendiği, fakat bu güvenin boşa çıkması durumunda millet olarak ayağa kalkılacağı ihtar edilmiştir (Selvi, 2007, s.54, 262, 263, 266). Başlangıçta Türk milletinin, Wilson'a ve Prensiplerine çok fazla ümit bağladığı anlaşılmaktadır. Bütün telgraflarda Wilson Prensiplerine dayanan adil bir barışa ulaşılabileceği ümidi dile getirilmiştir (Selvi, 2007, s.232, 260). Türk halkı aslında, son dönemlerde çokça dillere dolanan adalet, medeniyet, insanlık ve özellikle Wilson Prensiplerinin, milletleri uyutmak için uydurulmuş bir hikâyeden başka bir şey olmadığını farkına da varmıştır (Selvi, 2007, s.217).

Osmanlı düşmanlığı dışında siyaset bilmeyen, saldırgan, aşırı ve hayalperest Yunanlıların Girit ve Balkan Savaşı'ndan sonra bütün dünyanın şahit olduğu istilacı, kin, garaz ve zulme dayalı politikasını İzmir'de de uygulaması karşısında medeni dünyanın seyirci kalması protesto edilmiştir. Paris'te toplanan Barış Konferansı'ndan bu zulmün durdurulması konusunda olumlu bir sesin çıkması beklenilmiştir (Selvi, 2007, s.53-54, 93, 136, 318).

İzmir'in işgali kararı, Osmanlı'nın kalbine, hâkimiyetine, hükümetine, halifesine ve hayatına yönelik bir saldırı olarak değerlendirilmiştir. Buna neden olarak da İngiltere ile dostluk politikası aleyhine Almanya ile birlikte hareket eden İttihat ve Terakki yöneticileri görülmüştür. Fakat Dünya Savaşı'ndan sonra ihtiras sahibi diye nitelenen İttihatçılar tasfiye

edildiği ve yerine İngiltere taraftarı kişilerin hükümete getirildiği halde, Osmanlı'nın kalbi durumundaki İzmir'in işgaline izin verilmesine hayret edilmiştir. İtilaf Devletleri, bu politikadan vaz geçmeye ve bir süredir dile getirdikleri adalet ve hakkaniyet politikalarına dönmeye davet edilmişlerdir (Selvi, 2007, s.314-315).

Tehciri, Osmanlı halkının temiz alnına sürülmüş bir leke olarak gören ve sorumlularının Osmanlı ülkesinden atıldığını ve geri kalanlarının da yakalanıp şimdiki Osmanlı hükümetine teslim edilmekte olduğunu belirten telgraflar da vardır (Selvi, 2007, s.36). Aynı konunun devamı olarak Osmanlı Devleti'ni Dünya Savaşı'na sürükleyen ittihat ve Terakki'ye de şöyle bir eleştiri vardır: *“Osmanlılar, birkaç vatan haininin hatası eseri olarak tarihi dostlarımıza karşı savaşa sürüklendi. Yenildi. Fakat ölmedi. Son insanımız ölene kadar savaşmaya karar verdik”* (Selvi, 2007, s.85). *“Dünya Savaşı'nda devletimizi ve milletimizi bu felakete sürükleyen küçük bir gruptan ibaret olan İttihat Cemiyeti'nin önde gelen isimlerine, yaptıkları suçun cezasını, tarihi şan ve şerefle dolu mazlum Türk milletinin çekmesi hak ve adalete uygun değildir”* (Selvi, 2007, s.112, 171, 190, 199, 366).

Bu çeşit propagandalarla bazı insanların zihninde, İzmir'in ve çevresinin işgaline İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin Dünya Savaşı'ndaki tutumunun neden olduğu gibi bir düşünce oluşturulmuştur. Onun için telgrafların bir kısmında İttihat ve Terakki'yi kötüleyen, onları zalim, kara vicdanlı, eşkiya, çete gibi sıfatlarla isimlendiren, İttihat ve Terakki Cemiyeti ile Türk milletinin bir tutulmaması gerektiğini belirten savunma ifadelerine de rastlanmaktadır. Hatta *“başımıza musallat olan bir eşkiya çetesinin bütün medeni dünyayı gücendirdiğini biliyoruz. Onun için bu çetenin cezalandırılmasını herkesten çok biz istiyoruz. Birkaç eşkiyanın cezasının bütün bir millete ödetilmesi uygun değildir”* (Selvi, 2007, s. 239, 241, 250, 256, 257, 304, 305, 379) denilerek, İtilaf Devletlerine karşı bir günah çıkartma girişimleri de vardır. Türk milletinin, Dünya Savaşı'na girmesinde Kayser Wilhelm'in etkilediği birkaç ikbalperestin rolü olduğu, savaş yıllarındaki kötü idarede milletin etkisinin bulunmadığı, bunların *“Kayser ordularına güvenen birkaç serseri olduğu”* dile getirilmiştir. Yani Dünya Savaşı ile ilgili bir suç varsa İttihat ve Terakki'nindir, denilmiştir (Selvi, 2007, s.184, 249, 272).

Bir başka telgrafta da hem İttihat ve Terakki ve hem de İtilaf Devletleri aynı kapsamda değerlendirilmiştir. *“Çağdaş hükümetlere yetişmek üzere Meşrutiyet'i ilan ettik. İçimizdeki ihtiraslı sahte vatanperverlerden Osmanlıları temizleme mücadelesine giriştiğimiz bir zamanda Trablusgarp ve Balkan savaşlarıyla önümüze bir set çekildi ve mücadelemizden alıkonulduk. O anda Dünya Savaşı çıktı. Kişisel ihtiraslar yüzünden basireti kapalı ve her çeşit ihtiraslı kuvvetle donatılmış keyfi ve mutlak bir idare tarafından yönetilirken savaşın korkunç dalgalarıyla kuşatıldık. Şimdi de bu kötü idarenin günahları dolayısıyla masum Osmanlı halkı, insanlığa adalet dağıttığını iddia eden İtilaf Devletlerinin zulmü ile karşılaştı. Osmanlıların canı olan İzmir'e saldırıyı ve işgali, Müslümanların imhası olarak görüyoruz. Kuvvet ile hak imha edilemez. Onun için her türlü saldırıya karşı göğsümüzü siperedeceğiz”* (Selvi, 2007, s.245).

Bu ve benzeri içerikli telgraflar, Hürriyet ve İtilaf Fırkası şubeleri tarafından gönderilmiştir. İzmir'in işgaline tepki gösteren Hürriyet ve İtilafçılar, İttihatçılara da değinmeden edememişlerdir.

Osmanlı hükümetinin, Padişah ve Halife'nin etkili girişimlerde bulunacağına ve ciddi önlemler alacağına inanılmıştır (Selvi, 2007, s.36). Ayrıca Padişah ve Halife'den harekete geçmesi, İtilaf Devletleri nezdinde girişimlerde bulunması istenirken, Yunan zulüm ve işgalinin engellenmesi ve sonuçlandırılması açısından her türlü fedakârlığa hazır olduğu

bildirilmiştir (Selvi, 2007, s. 47, 104, 106, 154, 189, 310, 311, 336, 347, 390). İzmir'in işgali, milli onura sürülen bir leke, Türklüğün göğsüne vurulan bir darbe olarak görülmüş ve Türk milletinin bu lekeyi temizlemek için kanının son damlasına kadar savaşmayı göze aldığı belirtilmiştir (Selvi, 2007, s. 153, 164, 171, 188, 192, 206, 218, 305). *"Kurtarıncaya kadar ölmek, kurtuluncaya kadar öldürmekten başka bir çare görülmemiştir"* (Selvi, 2007, s. 253, 308, 331). Harekete geçmek için Padişah, Halife ve Osmanlı hükümetinden gelecek emir beklendiği, ölmeye ve her şeylerini feda etmeye silahlı olarak hazır olunduğu, hemen hemen her telgrafın sonuna eklenmiştir. Ancak beklenen işaret ve emir bir türlü gelmemiştir (Selvi, 2007, s.158, 162, 230, 249, 292, 293, 294, 301, 303, 309, 317, 318, 359, 379).

Ayrıca Wilson'un bütün milletlerin tam bir özgürlük içinde gelişmesi anlayışı ile ters uygulamalar yapıldığı belirtilerek, ABD Başkanı Wilson'un vicdanına seslenilmiştir (Selvi, 2007, s.45). Birçok telgrafta Wilson'dan ve Wilson Prensiplerinden söz edilmekte, prensiplerine ve sözüne sahip çıkmaya davet edilmektedir (Selvi, 2007, s. 99, 106, 262). Wilson'a seslenen bir yazıda şöyle denilmektedir: *"İzmir'de Wilson Prensiplerinin hangisini uyguluyorsunuz? Zulüm, işkence ve facia prensiplerinizin neresindedir? Hiçbir yere zulüm ile adalet getirilemez. Şu halde adalet, bizim için çok uzaktadır. Yaşanan cinayetler, insanlıkla açıklanamadığı için lanetliyoruz. Şerefli ölümü, zilletli hayata tercih ediyoruz. Ya sözünüzü tutunuz ve adaletle davranınız veya siz yapamayacaksınız medeniyet dünyasına adaleti biz getirelim"* (Selvi, 2007, s.224).

Anadolu'nun karışması sonucunda birçok Müslüman'ın ve gayrimüslimin kanının akması kaçınılmazdır. Öldürdüğün kadar öldürüleceğinizi de düşünün, diye Wilson'a uyarıda bulunulmuştur. Çünkü ölüme mahkûm edilen bir millet, can havliyle çok canlar yakacaktır. Savaş ateşi sönmeyecek, tersine alevlenecektir (Selvi, 2007, s.307).

İzmir'i işgal eden, medeniyetten ve insanlıktan yoksun olan (Selvi, 2007, s.48, 361) Yunan askerleri ve yerli Rumlar tarafından sayısız insanın ırzına tecavüz edilmesi, Müslümanların evlerinin ve ticarethanelerinin saldırıya uğraması ve yağmalanması (Selvi, 2007, s.37, 293) dile getirilmiştir. Gerçekten de Yunan zulmü, Ortaçağ'da yaşanan zulümleri aratmaktadır (Selvi, 2007, s.73). Hatta *"dünya tarihinin barbarlık facialarına rahmet okutacak bir zulüm ve facia devrinin açılması"* olarak algılanmıştır. Çünkü Yunan askerleri, işgal ettikleri şehirleri ve köyleri yakmış ve yangından kaçanları makineli tüfek ateşine tutmuştur (Selvi, 2007, s.76, 297). *"Zulüm gören insanların tek günahı, Müslüman olmaktır. Bir avuç toprak için insanlığı bir avuç kanda boğmamak, insanlığın alınuna kara leke sürmemek, insaf ve vicdanı yaralamamak gerekiyordu"* (Selvi, 2007, s.87). İzmir'de zulüm yapan Yunanlıların, uluslararası mahkemelerde yargılanıp cezalandırmadıkça, Türk milletinin teskin edilemeyeceği ve bu zulmün hesabını, Türk milletinin soracağı uyarısında da bulunulmuştur (Selvi, 2007, 74). *"Böyle acımasız ve alçak bir milletin memleketimize ayak basmalarına asla tahammül edemeyiz"* (Selvi, 2007, s.116), denilmiştir.

İzmir'de yaşayan Rum nüfusunun çok küçük bir azınlığı meydana getirdiği ve Müslüman ve Türklerin, toplam nüfusun yüzde seksen beşini oluşturduğu tespiti yapılmıştır (Selvi, 2007, s. 64, 127, 128, 144, 176, 205, 206, 322, 363). Benzer bir değerlendirmede de İzmir'de *"bir buçuk milyon Müslüman'ın iki yüz bin Rum'a esir edilmesinin bir milletin haklarının zorla elinden alınması"* olarak ifade edilmiştir. Bir başka telgrafta ise daha ayrıntılı bir nüfus verilmiştir. Bir milyon iki yüz otuz dokuz bin Müslüman'a karşılık iki yüz on bin Rum'un yaşadığı İzmir'in Yunanlılara verilmesinin, milliyet ilkesine aykırı olduğu vurgulanmıştır (Selvi, 2007, s.89-90, 215). Hak, kuvvete çığnetilmemelidir (Selvi, 2007, s.93, 107). Çoğunluk, azınlığa feda edilmemelidir (Selvi, 2007, s.94, 107), uyarılarında bulunulmuştur.

Karikatür-2: Wilson Prensiplerinin Anadolu'daki Uygulamasının Algılanışı (Wilson Prensipleri'nin yeni bir tarz-ı tatbiki: "Ekalliyetin hukuku muhafaza edilecektir!") (Önal, 2020, s.35-36; Selvi, 2007, s114).

15 Mayıs 1919'daki işgal sırasında Yunan askerleri, İzmir'deki Fransız ve ABD konsolosluklarına da saldırdığı, bir İtalyan tüccarının yirmi bin çuval kükürdünün yağmalandığı, ABD konsolosunun oğlunun yaralandığı anlatılmıştır (Selvi, 2007, s.37). Bunlara bakıldığında Yunanlılar, İzmir'i adeta mezarlığa çevirmişlerdir (Selvi, 2007, s.55).

İzmir'deki yaralıların, sadece ABD bayrağı çekilen bir hastanede tedavi edilebildiği, Müslümanların cesetlerinin denizden toplandığı, tüyler ürperten facia ve zulüm yaşandığı, yanlış atılan adımların düzeltilmesi, yoksa aylardır sakinliğini koruyan Türk ve Müslüman halkın galeyana neden olacağı, vatanın korunması için canlarını feda etmeye hazır buldukları ve Halife'den gelecek emri bekledikleri (Selvi, 2007, s. 37, 122, 146, 147, 149, 274), Yunan zulmü altında yaşamaktansa sadece kendilerini değil, çoluk ve çocuklarını da toprağa gömmeyi tercih edecekleri belirtilmiştir (Selvi, 2007, s. 49, 176, 349, 350). Yunan zulmüne birçok örnek verilmiştir. Camilerin içkili ve çalgılı meyhanelere çevrilmesi, bu örneklerden sadece birisidir. Dört milyon liralık yağma ve hırsızlık yapımları da bir başka örnektir. Kadınlara kızlara tecavüzler, masum çocukların bile öldürülmesi, Yunan askerlerinin keyfine göre davranması, istediklerini öldürmeleri ve istediklerini kesmeleri gibi örnekler, her telgrafta dile getirilmiştir (Selvi, 2007, s.64-65, 293).

Telgraflara bakıldığında Yunan işgalinin hiçbir haklı gerekçesi yoktur (Selvi, 2007, s.231, 378). Yunanlılar, İtilaf Devletlerinin tam bir tetikçisidir. İtilaf Devletleri, Yunan işgali ile Osmanlı barışını sağlayacaklarını umuyorlardı. Hâlbuki Anadolu'da yaşayan Türk halkının diri diri mezara girmeyi kabul etmeyeceği, işgalin Türk hâkimiyetinin boynunu vurmak anlamına geldiği, Türk milletinin ise yaşama hakkından vaz geçmeyeceği (Selvi, 2007, s.38), haklarını almak için ayaklanacağı (Selvi, 2007, s.40), İzmir'in işgalinin hiçbir hukuki temele dayanmadığı (Selvi, 2007, s.42), ifade edilmiştir. Bu işgal, uluslararası hukuka da aykırı idi

(Selvi, 2007, s.111). Batı'nın eskiden beri sürdürdüğü Müslümanları imha siyaseti, İzmir'in işgali ile celladane bir merhametsizlikle uygulanmaktaydı (Selvi, 2007, s.155).

Ayrıca *"bu kanlı işgal kaldırılmadığı takdirde bütün masum Müslümanlara haksız olarak sürülen 'kara lekeyi' yine kendi kanlarımızla temizlemeye söz verdik"* denilmektedir (Selvi, 2007, s.51). Türk halkı, İtilaf Devletlerinin Venizelos'un dümen suyuna girdiğine inanmıştır (Selvi, 2007, s.81). Çünkü Venizelos; maceracı, çıkarıcı ve *"Büyük Roma-Hellen Devleti'nin"* imparatoru olmayı düşünen bir kişiydi (Çukurova, 1984, s.183). Adalet ve medeniyet hamisi görünen Avrupa, ya Türk milletinin haklarını teslim etmesi veya bütün millet fertlerini öldürüp toprağa gömdükten sonra Anadolu'yu Yunanlılara vermesi çözüm olabilirdi. Yoksa hiçbir Türk, İzmir'in Yunanlıların elinde kalmasına izin veremezdi. Yunanlılarda kalmaması için de bütün Türk milleti son nefesine, kanının son damlasına ve milletin son ferdinin ölmesine kadar savaşma kararlılığında olduğu hatırlatmıştır (Selvi, 2007, s. 211, 212, 343). İzmir'i işgal eden ve bin bir çeşit zulüm uygulayan Yunan palikaryalarına da, *"Venizelos Çetesi," "Yunan vahşileri", "Yunan eşkıyası", "Venizelos'un barbarları", "hunhar Yunanlılar", "namus ve mukaddesat düşmanı Yunanlılar"* gibi adlar takılmıştır (Selvi, 2007, s. 347, 363, 365, 370, 384, 388).

İzmir'in işgali; o güne kadar akan insanlık kanının yetmediğini, sağ kalan Türk gençlerinin de kanının akıtılması gerektiğini, bütün Türk halkının kanının içilmeye çalışıldığını göstermiştir (Selvi, 2007, s.166). İzmir'in işgali ile Türk milletinin can damarının koparılması, kurbanlık koyun gibi mezbahaya sevk edilmesi, bütün haklarının çiğnenmesi, dininin, vatanının ve milletin yavaş yavaş kahrolması için uğraşanlara karşı izzet ve şerefle ölmenin tercih edildiği (Selvi, 2007, s.42), Yunan vahşilerinin zulmü altında elleri ve ayakları bağlı olarak yaşamaktansa vatan uğrunda şerefiyle ölüneceği özellikle belirtilmiştir (Selvi, 2007, s.53, 144). Vatan için can vermek bu millet için bir şeref kabul edilmiş ve her türlü fedakârlığın yapılacağı ifade edilmiştir (Selvi, 2007, s. 196-197, 202, 203, 205, 247, 275). Ancak işgale olan itirazın anlaşılmasında halinde Türk milletinin huzurunun bozulacağı gibi Avrupa'nın da huzur ve rahatı bozulacaktır, uyarısı yapılmıştır. Mezarı en uhrevi ve en mukaddes bir mekân olarak gören bir milleti, ölümle yenmek, elbette mümkün değildir. Bu ortamda milli duygular dakika dakika galeyana dönüşmüştür (Selvi, 2007, s.201).

Yunan işgaline katlanılamamasının ve milli onura dokunmasının birinci nedeni olarak; *"Türklerden daha fakir ve yardıma muhtaç Yunanlıların böyle bir işgali ve zulmü gerçekleştirmesi"* gösterilmiştir. İkinci neden olarak da *"Müslüman olmak"* sayılmıştır (Selvi, 2007, s.55-56, 126). Aynı zamanda bu işgal *"bir hilal ve haç savaşı olarak"* görülmüştür (Selvi, 2007, s.91).

Eğer İzmir işgal edilecekse Yunanlılar tarafından değil İtilaf Devletleri askerleri tarafından işgal edilmesi de birçok telgrafta teklif edilmiştir. Bu teklifi yapanlar, itilaf Devletlerinin işgalini, galibiyetten doğan haklarını kullanmaları olarak görmüşlerdir (Selvi, 2007, s. 58, 134, 139, 159, 160, 227, 368, 387).

Birinci Dünya Savaşı sonrası insanlığın yaralarının tedavi edildiği bir dönemde kalbinden yaralı Osmanlı Devleti'ne de aynı şefkat ve merhametle yaklaşılması beklenirken İzmir'de Yunan zulmüne göz yumulması, Türk milletini yeni bir savaşı göze almaya, yeni bir kan ve ateş tufanı içinde milyonlarca hayatın heder olmasına yönlendirdiği özellikle belirtilmiştir (Selvi, 2007, s. 43, 81, 82, 336-337, 352). Yunan ordusunun İzmir'de yaptığı katliam, belli bir amaca yöneliktir. Türk halkını şiddet ve baskı yoluyla göçe zorlanmak ve bu yolla Batı Anadolu'nun nüfus yapısını değiştirmektir (Mert, 2010, s.53). Onun için İzmir'in çevresinde bulunan şehirler, sıranın kendilerine geleceğini görerek İzmir'in işgaline karşı ilk günden

itibaren şiddetli tepki göstermişler, mitingler düzenlemişler ve protesto telgrafları çekmişlerdir (Çelebi, 2005, s.41). Türk milleti bunun farkında olduğu için bütün makamlara telgraflar yağdırmıştır.

Hilafet makamına gönderilen bir telgrafta kısa ve özlü bir ifade kullanılmıştır. Şöyle ki: *“Bizi azınlıklara feda edeceklerse, Aydınogullarının yurdunu baştanbaşa ateş ve kana boğmadıkça başka bir ele teslim etmemeye yemin ettik.”* Bu net bir karardır. *“Siz ne yaparsanız yapın. Bizim kararımız budur”* demektir (Selvi, 2007, s.68).

Damat Ferit Paşa’ya gönderilen bir telgrafta ise *“Bu işi yapamayacaksın bırak. Yerine yeni bir kabine kurulsun”* gibi sert bir ifade yer almaktadır. Memleketi kurtaramayacaksın çek git. Memleket için çaba harcayacak biri gelsin, denilmektedir (Selvi, 2007, s.68). Ferit Paşa, Paris Barış Konferansı’na bir nota verdiği zaman telgrafta tebrik de vardır, motivasyon da vardır. *“Ferit Paşa, Türk tarihinde bütün fedakârlığı göze alan ilk sadrazamımız siz olunuz. Dünyaya da vatanperver ve milliyetperver bir Türk veziri daha gösterelim”* (Selvi, 2007, s.267). Ferit Paşa’nın istifa etiği haberi üzerine, milletin mahvına sebep olan Ferit Paşa’nın sorumlu tutulup tutulmayacağı Padişah’tan sorulmuştur (Selvi, 2007, s.288).

Yine sadaret makamına gönderilen bir telgrafta; bir taraftan İstanbul yönetimine bağlılık vurgusu yapılmış (Selvi, 2007, s.150), diğer taraftan da *“bugüne kadar Yunan kuvvetlerinin İzmir’den hükümetiniz aracılığıyla acilen çıkarılmasını istirham ettik. Bunca istirhamımıza sessiz kalınmasını, memleketin geleceğine önem verilmediği kanaatini doğurduğundan kendimizi ve yurdumuzu kurtarmak için silaha sarılacağız”* denilerek sadaret makamına adeta ayar verilmiştir (Selvi, 2007, s.71). Ayarın da ötesinde uyarılmıştır. Şöyle ki: *“Hükümetimizi, idamımızın tebliğine memur görmek istemiyoruz. Sizi Türk sadrazamı görerek hitap ediyoruz. İzmir’de mavi bayrak mı sallanacak, al bayrak mı dalgalanacak? Hükümetiniz mavi bayrağın sallanmasına boyun mu eğecek? İzmirli kardeşlerimizi, Yunan palikaryalarına teslim mi edecek? Darağaçları, bizim de ufkumuzda belirlemekte, idam zamanımız yaklaşmaktadır. Yapılanlar karşılıksız kalmayacaktır”* (Selvi, 2007, s.267), *“Mavi bayrak, insan kanıyla boyanarak al bayrak olacaktır”* (Selvi, 2007, s.268, 270).

“Paşa hazretleri, teşebbüsünüz kuru bir protestodan ibaret kalmayın. Üzerinize düşeni yapın. Yaşanan zulümler, tevekkül ve sakinlikle karşılanacak cinayetlerden değildir... Müslüman’ın sözünü dinleyen, hukukuna, şeref ve haysiyetine riayet eden kalmadı. Adalet, Müslümanlara layık görülüyor. Müslümanlara zulüm ve hakaret normal sayılıyor. Müslüman için ölüm mukadder ise biz bu ölümün namuslu ve mertçe olmasını istiyoruz. Canımıza kast edenlerin ayakları altında ölmektense tek Müslüman kalmayınca kadar savaşarak ölmeyi tercih ederiz. Şerefimizle yaşama veya şerefimizle ölme siyaseti takip edeceğinize inanmak istiyoruz” (Selvi, 2007, s. 95, 102, 325, 329, 331, 333, 334, 338, 340, 341, 392).

Yunanlıların hançerinin kalbine saplandığını düşünen Türk milleti, artık sabır, katlanma ve bekleme döneminin bittiğini, sabrın acizlik olarak algılandığını, Türk milletinin hakları kabul edilmiyorsa bunun zorla, silahla ve canları feda ederek kabul ettirileceğini, sadaret makamına hatırlatmıştır (Selvi, 2007, s.321).

İtilaf Devletleri, *“yeni dünya düzenini millet esası üzeri kurmayı vaat etmişlerdi. İzmir’in işgali ile bunun tam tersinin yapıldığını gördük. Hakkaniyetten vaz geçildiğini göreceğiz olursak, bir tane sağ insanımız kalmayınca kadar savaşmaya karar verdik. Bunun sorumlusu da İtilaf Devletleri olacaktır”* (Selvi, 2007, s.84). İtilaf Devletleri, Rus Bolşevikliği ile de tehdit edilmiştir. Avrupa’nın adaletsiz tutumu karşısında, İslam dünyasının Bolşeviklerin etkisine açık hale geldiği ve

bütün dünyayı kan deryasına çevirme ihtimalinin bulunduğu belirtilmiştir (Selvi, 2007, s.86, 187).

İzmir'in işgali üzerine gönderilen telgraflardan birinde şöyle denilmektedir: *"Yunanlılar, vatandaşlarımızın ırzına tecavüz, mallarını yağma, kurum ve kuruluşlarını tahrip etmiş, seksenlik ihtiyarlara kadar genel bir katliam uygulamıştır. İnsanlığın yüzünü karartacak, İslam dünyasını mahşere kadar ağlatacak bu facia karşısında ne sabır ve tahammül ve ne de refah ve gelecek ümidi kalmıştır. Meydanda ırz ve namus yırtılmış, serveti ve saadeti parçalanmış, dini ve milliyeti hakarete uğramış, aklı ve bilinci kaybedilmiş binlerce masum dindaş ve millettaşımız eli kanlar içinde dururken imdadına yetişecek bir el bulamayacaksa, bu vahşeti kanımızla temizlemekten başka çare yoktur. Çünkü düne kadar kendilerinden adalet beklediğimiz İtilaf Devletlerinden bu facia karşısında gösterdikleri kayıtsızlık kabul edilemez"* (Selvi, 2007, s.245-246).

"Milli onurumuza karşı yapılan en küçük bir saldırıyı kanlarıyla temizlemeyi, bir şeref meselesi gören bizim gibi özgür dağların özgür ve cesur evladını oyalamayın." Bedeli ağır olur diyen bu ülkenin evlatları, İtilaf Devletlerine böyle bir hatırlatmada bulunmuştur (Selvi, 2007, s.88). Benzer bir hatırlatma da; *"altı yüz seneden beri hak, adalet ve insanlık üzere hüküm süren Osmanlı Devleti'nin, her zaman ve mekânda inşa edilecek zulüm binasını yıkacak, pek çok Fatihleri ve Selahattinleri içinde bulundurmaktadır,"* denilmiştir (Selvi, 2007, s.92).

Bazı telgraflarda da İngiliz ve Fransız milletlerinin, kendi hükümetlerinin Yunan zulmüne destek olmasına seyirci kalamayacağına ve Türk milletinin yanında yer alacağına olan inanç dile getirilmiştir (Selvi, 2007, s.48).

Hemen hemen bütün telgraflarda vurgulanan bir konu da Paris Barış Konferansı'na atıf yapılmasıdır. Hemen hemen her telgrafta; Paris Barış Konferansı içinde oluşan ve zamanla bütün kararları alma yetkisini kendinde toplayan, Wilson (ABD), Clemenceau (Fransa), Lloyd George (İngiltere), Orlando (İtalya)'dan oluşan Dörtler Konseyi/Dörtler Konferansı'na da çağrılar yapılmıştır (Selvi, 2007, s.99, 268).

İzmir'in işgali duyulduğu zaman bütün memleketin ufukları üzgün bir ruh hali içinde baştanbaşa titremiştir (Selvi, 2007, s.100). Dünya Savaşı'nda Türklerin, Yunanlılara değil, İtilaf Devletlerine yenildiği belirtilerek, İzmir'in işgaliyle ilgili bir haklarının ve gerekçelerinin olmadığı ifade edilmiştir (Selvi, 2007, s.109).

Bazı telgraflarda Amiral Calthorpe'un adının da geçtiği görülmektedir. Yunan işgalini haber veren kararı, Aydın vilayeti halkına duyurması dolayısıyla konu edinilmiştir. (Selvi, 2007, s.122). Aslında Amiral Calthorpe'un 16 Mayıs 1919 tarihli raporunda; Türkiye'nin her tarafında yağmur gibi protesto telgrafı geldiğini bildirmiştir. Amiral Calthorpe'a, birkaç gün içinde 675 yerden bizzat kendi adına gönderilen protesto telgrafları ulaşmıştır (Şahingöz, 2015, s.33).

Bazı telgraflarda da İtalyan Kralı III. Vittorio Emanuele'e çağrı yapıldığı görülmektedir. Kral, kahramanlığa, adalete, insaniyete sadakati teyit edilmiş bir kral olarak sunulmakta ve İzmir'in Türklere verilmesi konusunda inisiyatif alması beklenmektedir (Selvi, 2007, s.151-152). Türk halkının işgale olan tepkilerini, İtalya üzerinden Avrupa kamuoyuna ulaştırmaya çalışmasının nedeni, İtalya'ya vaat edilen İzmir ve çevresinin Yunanistan'a verilmesidir. Dolayısıyla İtalya'nın İtilaf Devletlerinin diğer üyelerine olan kırgınlığının bilinmesidir. Bu yüzden Yunan zulmü, İtalyan temsilcilerine şikâyet edilmiştir (Çelebi, Aralık 2005,s.23).

İngiltere Başbakanı Lloyd George ve Fransız Başbakanı Georges Clemenceau da tarafsız ve adilane hareket etmeye davet edilmiştir (Selvi, 2007, s.185). Napolyon'un bozduğu Avrupa düzenini, 1815 Viyana Kongrelerinin sağlayamaması üzerine 1914'te dünya bir savaşa sürüklenmiştir. Aynı şekilde 1919 Paris Barış Konferansı'nın da dünyayı yeni bir karmaşaya sürükleyebileceği uyarısı yapılmıştır. Gerçekten de bu uyarı, öngörüye dönüşmüş ve dünya, ikinci bir savaşa sürüklenmiştir (Selvi, 2007, s.184-185).

Türk milleti işgale isyanını şöyle dile getirmiştir: *"Müslüman olmaktan başka bir suçumuz olmadığını anlıyoruz. Hayat ve ölüm bizim için birdir. Dünyada yaşayan her canlı ölecektir. Bu doğal sonucu bildiğimize göre, hiçbir kuvvete baş eğmeyiz. Acilen saldırganları durdurun. Akan bunca kan ve ırzın intikamının alınmasını istiyoruz. Mümkün değilse, gerekli önlemleri almak üzere halka müracaat ediniz. Varsın tarihler, ikinci bir Endülüs Olayı daha kayıt etsin. Fakat şan ve şerefimiz kalsın. Bundan doğacak sorumluluğu da tarih yargılasın"* (Selvi, 2007, s.126, 376). *"Tarihte şeref ve varlığı için mücadele ettiği görülen Türklüğün, İzmir'in işgali kaldırılmadığı takdirde, parlak geçmişi şerefine dünyada saygın şehitler bırakan Türkler, vatanı, namusu ve dini için mücadeleye hazır olduğunu, adaleti ilke edindiğini söyleyen İtilaf Devletlerine hatırlatır"* (Selvi, 2007, s.127, 246, 320). *"Bizi dinleyiniz. Muhterislerin üzerimize bina kuracakları kadar enkaz halinde değiliz"* (Selvi, 2007, s.137-138). Yenildik ama daha ölmedik mesajı sıkça kullanılmıştır.

Türkler, galibiyeti de mağlubiyeti de tatmış bir millettir. Fakat İzmir'in elinden alınmasına katlanamamıştır. Bunu bir zulüm olarak görmüş ve bu zulme karşı sesini çıkartmaktan ve ölümü göze almaktan çekinmemiştir. Ayrıca işgale neden olarak düşündüğü Dünya Savaşı'na girişi de kamuoyunun isteği dışında bir gelişme olarak görmüş ve telgraflarda bunu ifade etmeyi önemli görmüştür (Selvi, 2007, s.177). İtilaf Devletleri, Yunanlıları İzmir'den ve Anadolu'dan çıkarmadığı takdirde, Anadolu'da tek bir Yunanlı kalmamak üzere Türk milleti tarafından çıkarılacağı dile getirilmiştir (Selvi, 2007, s.320).

İzmir'in işgali üzerine son derece galeyana gelen Türk halkının, İzmir'e kavuşana kadar sakinleşmeyeceği anlaşılıyordu. Bu yolda her engeli ve zorluğu aşmakta kararlıydı. Sadaret makamından da İzmir'in kurtarılması için her şeyi yapması bekleniyordu. Neredeyse her telgrafın sonuna da şerefsizce yaşamaktansa şereflice ölmenin tercih edildiği ekleniyordu (Selvi, 2007, s.183).

İzmir'in işgali yanında, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'dan gelen telgrafların önemli bir kısmında Doğu illerinin Ermenilere bırakılacağı konusu da dile getirilmiştir (Selvi, 2007, s.226, 285). İzmir'in işgali ve Yunanlıların yörede gerçekleştirdikleri katliamlar, Doğu ve Güneydoğu bölgesi halkının da başına gelmesi ihtimal dahilindeydi. Yani bir Ermeni işgali, istilası ve katliamı bekleniyordu (Bozan, 2019, s.34).

Anadolu'nun her köşesinden Türk halkının İzmir'in işgali üzerine İtilaf Devletleri Yüksek Komiserlerine ve hükumete gönderilen protesto telgraflarına, İtilaf Devletleri tamamen de kayıtsız kalmamıştır (Sükan, 2012, s.153). Fakat bütün protestolara rağmen İtilaf Devletleri ve Yunanistan geri adım atmamıştır. İşgal ve facialar artarak devam etmiştir. Bu da İzmir faciasına, vatanın bütün kısımlarının aday olduğu anlamına gelmiştir. Onun için kararlı bir imha planı tatbik edilmiştir. O güne kadar zulme uğrayan Müslümanlar, anavatana /Anadolu'ya sığınmıştı ve böylece kendilerini güvende hissetmişlerdir. Anadolu'nun da işgali üzerine artık sığınacak bir yer kalmamıştır. Anadolu'da ölmekten başka çare yoktur.

İtilaf Devletleri, zulmü adalet, vahşeti medeniyet diye takdim etmişlerdir. Fakat haksızlıkları yerle bir edecek bir gücü meydana getirmeye de kudreti olan bir milletin varlığını

unutmuşlardır. Onu öldü zannetmişlerdir. Hâlbuki Türk milletini, gözyaşlarına bakmadan boğazlamak isteyenler, üzerlerine kanın sıçrayacağını düşünmemişlerdi. Çünkü Türkler, yaşamının yolunu bulamıyorlarsa mertçe ölmeyi tercih ederlerdi. Hayatına kast edilen bu millet, tarihte büyük harikalar göstermiş ve şimdi de gösterebilirdi (Selvi, 2007, s.256). Onun için Batı dünyasına şöyle seslenmiştir:

“Ey medeni milletler! Ey ağızından adalet ve hakkaniyet kelimelerini bırakmayan milletler, biliniz ki bizi öldürecek yere canlandırıyor sunuz. Milliyetçilik bizde günden güne artıyor. Kalplerimizi kin ve nefretle dolduruyorsunuz. Bu büyük milletin kin ve nefretine galip gelecek bir kuvvet yoktur” (Selvi, 2007, s.260-261).

Bu işgal, milli onuru son derece incitmiştir (Selvi, 2007, s.311). Hatta Şark Meselesinin yeni bir aşamaya geçmesi olarak değerlendirilmiştir. Ancak Türk milletinin son ferdi ölünceye kadar, bu Şark Meselesinin sonuçlanamayacağı kararlılığı, sürekli olarak dile getirilmiştir (Selvi, 2007, s.348). Türk milletinin ölüsü bile, mezarının üstüne bina yapılmasına izin vermeyeceği, kesin bir dille ifade edilmiştir (Selvi, 2007, s.354). Bu milletin ölüsü, sizin dirilerinize yeter, mesajı verilmiştir.

İzmir'in işgali, Türk milleti için kara bir haberdir. İşgal, üzerine ölü toprağı serpilmiş bir milletin uyanmasına neden olmuştur. İzmir'in işgali öncesi durum, “ölüm sessizliği” idi. Yani yenilgi, halkı ölüm sessizliğine büründürmüştü (Kara, 2017, s.122).

Sonuç

İzmir'in işgaline kadar, Mondros Mütarekesi pek çok defa ihlâl edilmiştir. Mütareke şartlarına aykırı işgaller yaşanmıştır. Fakat İzmir'in işgali halk üzerinde büyük bir tesir bırakmıştır. Tamamen haksız ve Mondros Mütarekesi'nin ruh ve maksadına aykırı olarak gerçekleşen bir işgaldir (Şahingöz, 2015, s.30). Bu yüzden Türk milletinin direnme gücünü harekete geçiren, 15 Mayıs 1919'da Yunanlılar tarafından İzmir'in işgal edilmesi olmuştur (Işık, 2017, s.260). İzmir'in işgali sonrası eşraf, tüccarlar, ağalar, şeyhler, ulema, müftüler, müderrisler, öğretmenler, avukatlar, aydınlar ve geniş halk kesimleri, işin ciddiyetinin farkına varmışlardır. Böylece İzmir'in işgali, Milli Mücadele'nin halkın büyük çoğunluğu tarafından anlaşılmasını ve desteklenmesini sağlamıştır (Baykara, 2015, s.20). Daha doğrusu İzmir'in işgali, bütün ülkede infial, şaşkınlık, korku ve heyecan yaratmıştır. Ülkenin her tarafında yapılan mitingler ve her tarafından gönderilen protesto telgrafları, bu infialin yazıya ve söze dökülmüş şeklidir. İtilaf Devletlerinin sürekli tekrarladıkları hak, hukuk, insan hakları, milletlerin kendi geleceğini belirleme hakkı, medeniyet ve çoğunlukta bulunmak gibi değerlerin bir anlam taşımadığı görülmüştür (Çelebi, Temmuz 2005, s.41).

Bütün telgraflar işgalden duyulan üzüntünün ifadesiyle başlamıştır. Sonra işgal sırasında yaşanan zulümlere değinilmiş, Yunanlıların Rumeli ve Girit'te yaptığı katliamlarla sabıkalı olduğu belirtilmiş, Rumların İzmir ve çevresinde küçük bir azınlık olduğu vurgulanmıştır. Yunan işgalinin, hakka, adalete, milliyet ilkelerine, Mondros Mütarekesine ve Wilson Prensiplerine aykırı olduğu söylenmiştir.

İtilaf Devletlerinin hak, adalet, medeniyet, insanlık, çoğunluk, barış, milliyet ilkesi gibi duygularına atıfta bulunulmuştur. Cemiyet-i Akvam'ın görevini yapması istenmiş, Wilson İlkelerinden söz edilmiş, Wilson sözünü tutmaya davet edilmiş, Paris Barış Konferansı'ndan ümitler dile getirilmiştir. İzmir mutlaka işgal edilecekse bunun Yunanlılar tarafından değil,

İtilaf Devletlerinin bizzat kendileri tarafından yapılmasına razı olunmuştur. Birçok telgrafta bunu görmek mümkündür.

Sonra da Sadaret, Hilafet ve Padişahlık makamlarından soruna ciddiyetle sahip çıkması istenmiş ve çözüm üretilemezse bütün millet fertlerinin vatan için ölmeye hazır olduğu, halkın ayaklandığı, yönetim makamlarından gelecek bir işareti beklediği ihtarında bulunulmuştur. Halkın galeyanı ve heyecanının artmakta olduğu belirtilmiş, bunun bir süre sonra kontrol edilemez boyuta ulaşacağı hatırlatılmıştır. Fakat ne Padişah ve Halife'den ve ne de Sadareten bir cevap alınamamıştır. İstanbul hükümeti ile Padişah ve Halife, işgal karşısında sessizliğe bürünmüştür. Sesleri çıktığı zaman da direnilmemesini istemişlerdir (Akandere, 2009, s.151).

Birçok telgrafın ilk cümleleri arasında; "İzmir'in Yunanlılar tarafından işgalinden beri hükümete yaptığımız müracaatlara cevap alamadık" (Selvi, 2007, s.219, 243), ifadesi yer almaktadır. Bu telgrafın yazıldığı tarih 11 Haziran 1919, diğer bir telgrafın tarihi ise 13 Temmuz 1919'dur. İşgalin üzerinden iki ay geçmiş, fakat İstanbul hükümetinden ses ve seda çıkmamıştır. Bu şartlar altında millet; "Siz gerekeni yapın. Yoksa biz gerekeni yapmak zorunda kalacağız" mesajını, hem Padişah ve Halife'ye (Selvi, 2007, s.251), hem İstanbul yönetimine ve hem de İtilaf Devletlerine iletmeye çalışmıştır.

Her şeye rağmen Padişah, Halife ve sadaret makamına bağlılık vurgusu da yapılmıştır. Bu protestoların bir İttihatçılık gibi görülmemesi için ince düşünülmüş ifadeler kullanılmıştır.

Telgraflarda Avrupa ve Amerika'nın seslerini duyması beklenmiş, bu olmadığı takdirde kendi gücü ve savaşıarak İzmir'i geri alacağı ve bunun çok kanlı olacağı ilan edilmiştir.

Bazı telgraflar da İzmir'in çevresindeki yerleşim birimlerinin işgali üzerine gönderilmiştir. Hem kendi yerleşim yerlerinin ve hem de İzmir'in işgali protesto edilmiştir. Bu birimlerde yaşanan zulümlere de değinilmiştir.

Telgrafların çıkış kaynakları, Türk milletinin çok yaygın bir şekilde İzmir'in işgaline tepki gösterdiğini ortaya koymaktadır. Misak-ı Milli sınırları içinde yer alan bütün yerlerden protesto telgraflarının çekildiği ve mitingler yapıldığı anlaşılmaktadır. Sadece Üsküp, Misak-ı Milli dışında kalmış yerlerdendir. Bu yaygın tepki, Milli Mücadele anlayışının doğmasına ortam hazırlamıştır. İzmir'in işgali ile Türk milletini öldürmeye gelenler, bilmeden ve istemeyerek Türk milletinin uyanmasına, dirilişine, galeyanına neden olmuşlardır.

Kaynakça

AKANDERE, Osman. (2009). "İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgaline Tepki Olarak Konya Merkezinden ve İlçelerinden Gönderilen Protesto Telgrafları", *Tarih Dergisi*, 47, İstanbul, 141-182.

BAYKARA, Tuncer. (2015). "İzmir'in Yunanlılarca İşgalinin Türk Millî Mücadelesindeki Yeri ve Önemi", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri 26 - 28 Eylül 2012*, Ankara, 19-24.

BOZAN, Oktay. (2019). "İzmir'in İşgaline Mardin ve Çevresinden Tepkiler", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(23), 30-42.

ÇELEBİ, Mevlüt. (2005). "Menteşe Sancağ'ında İzmir'in İşgaline Gösterilen Tepkiler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 20(1), 39-59.

- ÇELEBİ, Mevlüt. (2005). "Saruhan Sancağında İzmir'in İşgaline Gösterilen Tepkiler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 20(2), 17-42.
- ÇETİN, Nurten. (2019). "Açıksöz Gazetesi'ne Göre Milli Mücadele Dönemi'nde İzmir", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 19, İzmir'in İşgali Özel Sayısı, 217-241.
- ÇUKUROVA, Bülent. (1984). *15 Mayıs 1919 İzmir'in İşgali Olayı*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- İŞİK, Gülcan. (2017). "Bir Toplumsal Hareketin Tarihi Anatomisi: İzmir'in İşgaline Karşı Başlatılan Protesto Mitingleri," *Turkish Studies*, 12(35), 255-279.
- KARA, Nilgün Nurhan. (2017). "İşgal Altındaki İstanbul Basınında İzmir'in Kurtuluşu", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 17(35), 121-136.
- MERT, Hasan. (2010). "İzmir'in Kara Günü: 15 Mayıs 1919", *Kuva-yı Milliye'nin 90. Yılında İzmir ve Batı Anadolu, Uluslararası Sempozyum Bildirileri 6-8 Eylül 2009*, 1. Kitap, (Yay. Haz: Oktay Gökdemir), Ankara, 49-58.
- OKUR, Mehmet., KUL, Hazel. (2019). "İzmir'in İşgaline Dair İstanbul Basınında Çıkan Haber ve Yorumlar", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 19, İzmir'in İşgali Özel Sayısı, İzmir, 175-215.
- ÖNAL, Sümeyye. (2020). *İzmir'in İşgali ve Etkilerinin Türk Basını'na Yansımaları (15 Mayıs-2 Haziran 1919)*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya.
- SARIKOYUNCU, Ali. (2019) "Milli Mücadele'de Din Adamları Ahmet Hulusi ve Diğerleri", *15 Mayıs Milli Mücadele'de Denizli*, Denizli.
- SELVİ, Haluk. (2007). *İşgal ve Protesto (15 Mayıs 1919-30 Temmuz 1919)*, Değişim Yayınları, İstanbul.
- SÜKAN, Bige. (2015). " Fransız Arşiv Belgelerinde İzmir'in İşgali", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri 26 - 28 Eylül 2012*, Ankara, 149-172.
- ŞAHİNGÖZ, Mehmet. (2015). "İzmir'in İşgaline Karşı Gösterilen Protesto ve Tepkiler", *Kurtuluş ve Kuruluşun Sembol Kenti İzmir Sempozyumu Bildirileri 26 - 28 Eylül 2012*, Ankara.